

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение «Средняя общеобразовательная школа с. Аянгаты Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва».

«Согласована»
Заместителем директора по УВР
Ооржак Ооржак Е.С.
«26» 08 2023г

«Утверждена»
Директором МБОУ СОШ
с. Аянгаты
Шокар Шокар О.Б.
Приказ № 48
От «26» 08 2023г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному (тувинскому) языку

(наименование учебного предмета, курса, дисциплины)

5

(класс)

Уровень образования: основное общее образование

Количество часов год: 102, в неделю: 3

Уровень: Базовый

Учитель: Монгуш Долаана Андреевна

Программа составлена на основе Федерального закона от 29.12.2012г № 273 ФЗ «Об образовании в РФ», требований к результатам освоения федеральной образовательной программы основного общего образования ОФКС-тин негелделеринге дууштур ортумак нииги өөредилге черлеринге 5-11 класстарынга тыва дылдын чижек программалары.

Учебник: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А. Сарыглар, Ч.М. Тюлюш «Тыва дыл. 5 класс», Кызыл, 2022, 256а.

2023-2024

(учебный год)

Тайылбыр бижик

5-ки класска тыва дыл программазын Кол ниити өөредилгениң 5-9 класстарына «төрээн (тыва) дыл» эртемниң чижек өөредилге программазына (К.Б. Доржу, Ч.А. Сарыглар) даянып тургускан. 5-9 класстарның «Төрээн (тыва) дыл» деп чижек өөредилге программасы (улаштыр – Программа) Кол ниити өөредилгениң федералдыг күрүне стандартына дүүштүр тургустунган (улаштыр – КНӨ-нүң ӨФКС). Программаның өзээ кылдыр эге болгаш кол ниити өөредилгениң аразында харылзаалының принциви салдынган. Программада өөреникчилерниң чугаа чорудулгазын улам ыңай сайзырадыры көрдүнген: шын бижилгениң чаңчыл, мергежилдерин, медреселдиг номчулганы, аас чугааның утказын долузу-биле билип алырын, төрээн дылына хостуг, шын болгаш тода чугаалаарын хевирлээри. Төрээн дылына өөредилге уругларның ниити делегей көрүүшкүнүн делгемчидер, чогаадыкчы салым-чаяанын сайзырадыр, чаагай мөзү-бүдүш дугайында билиин болгаш чугаа чорудулгазының культуразын улам бедидеринге дузалаар. Ынчангаш «Төрээн (тыва) дыл» эртеми кол ниити өөредилгениң сорулгаларын чедип алырына улуг ужур-дузалыг

Эртемни өөрениринге планнаттынган туңгелдер:

Личностуг:

-Төрээн дылывыс харылзажырынын база мээ -медреселивистин шынарын коргузериинин кол чепсээ;

- Төрээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;

- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири;

- Төрээн дылын улаштыр оорениринге сонуургалын оттурары;

- Аас болгаш бижимел чугаага дылдыё уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

- Төрээн дылын сайзырадырына. ону кадагалап арттырырына оореникчинин бот киржилгези;

- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Метапредметтиг:

А) Регулятивтиг:

- өөренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;

- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыраар.

-өөрөнгөн темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандыраары;

- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири.

Б) Билдиг:

- өөредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

-бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерге даянып билири;

-дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;

-белен таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;

-алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болуктеп, туннеп билири;

- состе орфограммаларны янзы-буру аргалар-биле хынап билири;

- номчаан созуглелдеринин кол утказын ылгап ундурери;

- бодунун чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыннакчыга дамчыдып билири;

- библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш меделердиди-биле тургузуп билири;

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири.

Коммуникативтиг:

- аас болгаш бижимел чугааны, диалог болгаш монологту ылгаар;

- бодунуң чугаазын чогаадыглар бижип сайзырадыр (тоожуушкун, угаап боданыышкын);

- аас-биле диалогту тургузар: айтырыг-харыы тургузары, бир кижини (улусту) чугааже хаара тудар, кандыг-бир темага бодалын солчур;

- монологту тургузар: тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын;

- аңгы-аңгы байдалдарда (албан ёзулуг азы хостуг: эш-өөрү, чоок улузу-биле) харылзажылга үезинде чугаа нормаларын сагыыр;

Предметтиг:

Фонетика болгаш орфоэпия

- «фонетика» болгаш «орфоэпия»

деп терминнерни тодарадыр;

- үннүң утка ылгаар шынарларын тайылбырлаар;

- тускай демдектериниң дузазы-биле үннерниң адаарының болгаш бижиириниң онзагайларын тайылбырлаар, сөстүн транскрипциязын бижиир болгаш фонетиктиг сайгарылгазын кылыр;

- ажык үннерниң бөлүктээшкинин тайылбырлаар: кыска, узун, өк-биле адаар; артыы одуругнуң кадыг, мурнуу одуругнуң чымчак; эрин-биле адаар, эрин-биле адавас;

- ажык эвес үннерниң бөлүктээшкинин тайылбырлаар: ыткыр, дүлей; күштүг, кошкак, эң кошкак (аяар) үннерни

- аяннажылгага чагыртпайн баар таварылгаларны тайылбырлаар;

- сөстүң үн, үжүүн

тодарадып сайгарар;

- ажык үннерниң аяннажылгазын тайылбырлаар, чижектерге көргүзөр;

- бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазында шын адалганың нормаларын сагып азы сагывайн турарын эскерип тайылбырлаар;

Графика

- алфавиттиң ужур-дузазын чугаалаар;

- тыва бижиктиң төөгүзүн тайылбырлаар;

- латинчиткен тыва алфавит биле кирилл алфавидинге үндезилээн алфавиттиң ылгалын чугаалаар; - ниитилел амыдыралынга бижиктиң ужур-дузазын тайылбырлаар;

Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы

- морфемика (сөстүң уткалыг кезектери) болгаш сөс чогаадылгазының дыл эртеминиң бир кезээ болурун тодарадыр;

- сөстүң тургузуун тодарадыр, морфемаларны тывар: сөстүң дазылы, кожумактар, дөс (укталган, укталбаан); - кожумактар хевирлерин (өскертилге, чогаадылга, хевир) ылгаар;

- сөстүң морфемниг сайгарылгазын кылыр;

- сөстүң дазылында дүлей ажык эвес үннүң ыткыр ажык эвес үн-биле солчу бээрин херек кырында ажыглаар; - сөс чогаадылгазының кол аргаларын тодарадыр;

- аттыг чугаа кезектерин, кылыг сөзүн, наречиени чогаадылга кожумактарының дузазы-биле тургузар;

- өскертилге кожумактарын (чүве адының падеж, сан, хамаарылга, кылыг сөзүнүң сан, арын, үе) тодарадыр;

- хевир өскертир кожумактарны (чүве адының бичеледир, чассыдар хевир, демдек адының чадалары, кылыг сөзүнүң болбас болгаш немелде утка илередир хевирлериниң) тодарадыр болгаш ылгаар;

-лыг, -зыг, -кыр, -кы деп кожумактарның болгаш ооң фонетиктиг вариантыларының демдек ады тургузарынга ажыглаарын тайылбырлаар;

- сөстүң дөзүн шыяр;

- сөстүң дөзүн тодарадыр: укталган, укталбаан;

Лексикология болгаш фразеология

- лексикологияның кол билиглерин тодарадыр;

- кижиниң бодалдарын, сагыш-сеткилин илередириңге сөстүң ужур-дузазын билир;

- чаңгыс болгаш хөй уткалыг сөстөрни, сөстүң дорт болгаш доора уткаларын ылгаар болгаш сөзүглелден тывар; - синонимнер, антонимнер, омонимнер болгаш оларның янзыларын сөзүглелден тывар, бердинген сөстөрни синонимнер, антонимнер, омонимнерин тывар, оларны чугаага ажыглаар;

- кол демдектериниң аайы-биле быжыг сөс каттыжышкынын таныыр, сөзүглелден тывар, синонимниг одуруг тургузарыңга ажыглаар, утказын тайылбырлаар;

- чугаадан табу сөстөрни чайладыр, оларны эвфемизмнер-биле солуур;

Морфология.

Чүве ады. Демдек ады -

- морфологияның кол билиглерин тодарадыр;

- грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң аайы-биле тускай чугаа кезектерин таныыр (чүве ады, демдек ады, сан ады, кылыг сөзү);

- дузалал чугаа кезектерин таныыр;

- чүве адының грамматиктиг утказының болгаш морфологтуг демдектериниң (сан, падеж, хамаарылга хевири) аайы-биле; демдек адының утказының болгаш морфологтуг демдектериниң (шынарның демдек адының чадалары) аайы-биле тодардыр;

- тодаргай болгаш туугай чүве аттарын, хуу болгаш ниити чүве аттарын тодардыр; - чүве адының бичеледир, чассыдар хевирлерин тургузар;

- чүве адын саннарга, падежтерге, арыннарга өскерттир;

- чүве адының синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр;

- чүве адының кылыг сөзү-биле холбаалыын тайылбырлаар;

- домакка чүве адының доора падежтериниң кожумактарын шын ажыглаар;

- адаарының падежинде чүве адын адалга кылдыр ажыглаар, домакка кол сөс болурун билир;

- чүве адындан демдек адын тургузар;

- укталган, укталбаан демдек аттарын; шынарның, хамаарылганың демдек аттарын тодарадыр болгаш чугаага ажыглаар;

- шынарның демдек адының чадаларын (өйүнде, кошкадыр, күштелдирер), оларның

уткаларын тодарадыр;

-лыг, -зыг, -кыр, -кы деп кожумактар болгаш оларның фонетиктиг вариантылары-биле демдек аттарын тургузар;

- сан адын морфологтуг демдектериниң аайы-биле тодарадыр;

- тургузуунуң аайы-биле бөдүүн, нарын, каттышкан сан аттарын; утказының аайы-биле түң болгаш дугаар сан аттарын; чыырының, үүрмектээриниң, аңгылаарының, чоокшуладырының сан аттарын ылгаар, шын адаар болгаш бижиир;

- тыва дылда хемчег илередир сөстөрни шын ажыглаар;

- сан адының нарын сөстөр болгаш фразеологизмнер тургузарынга ужур-дузазын тайылбырлаар, сан адының киржилгези-биле нарын сөстөр болгаш фразеологизмнерни тургузар;

- чүве ады, демдек ады, сан адының синтаксистиг хүлээлгелерин тодарадыр; - аттыг чугаа кезектериниң морфологтуг сайгарылгазын кылыр;

Доозукчунуң өөренип алыр аргалыг кылдыныглары:

- сөс тургузуунга болгаш сөс чогаадылгазынга алган билиглерин херек кырында ажыглаар;

- фонетика болгаш шын адалга талазы-биле чедип алган билиглерин болгаш мергежилдерин чугаага херек кырында ажыглаар;

- морфология талазы-биле чедип алган билиглерин болгаш мергежилдерин шын бижилгеге ажыглаар; - аттыг чугаа кезектериниң синтаксистиг хүлээлгелерин башкының дузазы-биле тодарадыр.

5-ки класстын тыва дыл кичээлинин календарь-тематиктиг планы.

Шупту-102.

Неделяда 3 шак

№	Темазы:	Онаалга	Эрттирер хүнү	
			План-биле	Шын
1	Төрээн дыл- чоннун эртинези	Чогаадыг «Дылдын ужур-дузазы»	1.09	
2	1-4 класстарга өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын . Үн болгаш үжүк.	Фонетиктиг сайгарылга: ыт, челээш	02.09	
3	Чугаа кезектери. Чүве адынын арынга, санга, падежтерге өскерлири.	Падежтерге өскертир: чурт, лагерь, балы.	7.09	
4	Демдек адынын бөлүктөри.	Демдек аттары-биле домактар чогаадыр: кадыг, тарлан-шокар	8.09	
5	Арыннын ат оруннары.	Домактар чогаадыр: мээн,	9.09	

		сенээ.		
6	Кылыг сөзүнүң үелери.	Үелерге өскерттир: дүш, кел, чору.	14.09	
7	Сөс каттыжышышкыны.	СК тургузар, домак чогаадыр.	15.09	
8	Домак. Сөзүглел.	Мергежилге 4	16.09	
9	Диктант	Мергежилге 6	21.09	
10	Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы. Диалог.	Эжи-биле диалог тургузар.	22.09	
11	Монолог.	Чогаадыг «Лагерье дыштанганым»	23.09	
12	Угаап боданыышкынныг чогаадыг «Арыг-силигни сагыыры чугула бе?»	Чогаадыгны доозар	28.09	
13	Фонетика дугайында билиг. Ажык үннернин бөлүктээшкени.	Мергежилге 110	29.09	
14	Ажык үннернин аяннажылгазы (сингармонизм).	Мергежилге 111	30.09	
15	Ажык эвес үннернин бөлүктээшкени.	Мергежилге 130	05.10.	
16	Күштүг, кошкак болгаш аяр ажык эвес үннер.	Мергежилге 133	06.10.	
17	Сөс иштинге ажык эвес үннернин өскерлири	Мергежилге 151	07.10.	
18	Слог. Тыва дылда ударение	Мергежилге 166	12.10.	
19	Орфоэпия дугайында билиг	Мергежилге 170	13.10.	
20	Фонетиктиг сайгарылганын чуруму	Фон сайгарылга: дээр, кыштаг	14.10.	
21	Фонетикага өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары.	Фонсайгарылга: бичии, хаттыг	19.10.	
22	Эдертиг	Фонсайгарылга: тавак, дээлдиген	20.10.	
23	Графика. Алфавит дугайында билиг.	Алфавитти шээжилээр	21.10.	
24	Тыва алфавит.	Таблицаны долдурар.	26.10.	
25	Орфография. Сөске ажык эвес үннернин үжүктерин шын бижири.	Мергежилге 138	27.10.	
26	Й үннүг үүктерлиг сөстөрни шын бижири.	Мергежилге 125	28.10.	
27	Кадыг (Ъ) болгаш чымчак (Ь) демдектерни сөске ажыглаары.	Мергежилге 158	09.11.	
28	Диктант		10.11.	
29	Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы. Морфемика- дыл эртемнин кезээ. Кожумактарнын вариантылыг болуру.	Дүжүрүп бижиир диктант, арын 71	11.11.	
30	Сөстүң дазылы.	Мергежилге 174	16.11.	
31	Сөстүң чогаадылга кожумактары.	Мергежилге 178	17.11.	
32	Төрөл сөстөр.	Мергежилге 177	18.11.	
33	Дөс дугайында билиг.	Мергежилге 184	23.11.	
34	Хевир тургузар кожумактар.	Домактар чогаадыр:	24.11.	

		хензигбей, кежээпей.		
35	Өскертилге кожумактары.	Мергежилге 186	25.11.	
36	Сөс чогаадылгазы - дыл эртемнин кезээ. Морфологтуг (кожумактыг) арга.	Мергежилге 196	30.11.	
37	Синтаксистиг арга	Мергежилге 208	01.12	
38	Хураангайлаан сөстөр.	Домактар чогаадыр: ТывКУ, ТР	02.12	
39	Сөстүң морфемниг сайгарылгазы.		07.12	
40	Сөс чогаадылгазынга катаптаашкын.	Мергежилге 211	08.12	
41	Хыналда ажил «Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы».	Мергежилге 212	09.12	
42	Эдертиг		14.12	
43	Лексика. Сөс, ооң уткалары. Лексиктиг утка болгаш билиг.	Мергежилге 11	15.12	
42	Тыва дылдын тайылбырлыг словары. Орус дылдыг тайылбырлыг словарлары.	Мергежилге 20	16.12	
43	Тыва дылдын лексиказынын кол темалыг бөлүктөри.	Мергежилге 42	21.12	
44	Чангыс болгаш хой уткалыг сөстөр.	Мергежилге 23	22.12	
45	Сөстүң дорт, доора болгаш көжүргөн уткалары.	Мергежилге 30	23.12	
46	Омонимнер	Мергежилге 38	28.12	
47	Синонимнер	Мергежилге 50	11.01	
48	Антонимнер	Мергежилге 62	. 12.01.	
49	Табу болгаш эвфемизмнер	Мергежилге 72	13.01.	
50	Лексиктиг сайгарылга.	Лексиктиг сайгарылга: саргы, инек.	18.01.	
51	Фразеологизмнер азы быжыг сөс каттыжыышкыннары.	Мергежилге 76	19.01.	
52	Фразеологизмнерни сайгарарынын чуруму.	Фразеологтуг сайгарылга: чер дырбаар.	20.01.	
53	Хыналда ажил «Лексика болгаш фразеология».	Лексиктиг сайгарылга: терек, койгун	25.01.	
54	Морфология- грамматиканын бир кезээ. Тыва дылда чугаа кезектеринин бөлүктээшкени.	Таблицаны долдурар.	26.01	
55	Чүве адынын нити утказы, грамматиктиг демдектери болгаш синтаксистиг хүлээлгелери.	Мергежилге 219 (чаа номдан)	27.01	
56	Чүве адынын чогаадылгазы	Мергежилге 221	01.02.	
57	Чүве аттарынын бичеледир, чассыдар хевирлери.	Мергежилге 229	02.02.	
58	Чүве аттарынын саны	Дыннадыг «Вера Байлак – тыва эки турачы»	03.02.	
59	Чүве адынын хамаарылга хевир, ооң кожумактарын шын бижири.	Мергежилге 237	08.02.	
60	Үлегерлеп алган чүве аттарынын хамаарылга кожумактарын шын	Дүрүмнерни катаптаар.	09.02.	

	бижири.			
61	Чүве адынын падежтери. Адаарынын падежи.	Падежтерге өскерттир: терек, далай	10.02.	
62	Хамаарыштырарынын падежи. Чүве аттарынын домакка тодарадылга болуру.	Домактарны сайгарар	15.02.	
63	Бээринин падежи. Чүве аттарынын домакка немелде, байдал болуру.	Мергежилге 258	16.02.	
64	Онаарынын падежи. Чүве аттарынын домакка немелде болуру	Дүжүрүп бижиир диктант «Ус». Арын 172	17.02.	
65	Турарынын падежи. Чүве аттарынын домакка немелде, байдал болуру.	Мергежилге 267	22.02.	
66	Үнеринин падежи. Чүве аттарынын домакка немелде, байдал болуру.	Чурук-биле ажыл. Арын 177	23.02.	
67	Углаарынын падежи. Чүве аттарынын домакка немелде, байдал болуру.	Домактарны сайгарар	24.02	
68	Орус дылдан үлегерлээн сөстөрнин падеж, сан кожумактарын шын бижири.	Чурук-биле ажыл. Арын 183	29.02	
69	Чүве адынын морфологтуг сайгарылгазы. Чүве адынга катаптаашкын.	СМС-чагаа дугайында тайылбыр бижиир	01.03.	
70	Хыналда ажыл «Чүве ады».	Морф сайгарылга: клуб, тараа	02.03.	
71	Демдек ады. Ооң утказы болгаш синтаксистиг хүлээлгелери.	Чогаадыг-тоожушкун «Суурмунун чаагайжыдылгазы» (М294)	07.03.	
72	Демдек аттарынын темалыг бөлүктери.	Мергежилге 299	02.03.	
73	Демдек адынын чогаадылгазы. Морфологтуг арга.	Мергежилге 303	09.03	
74	Демдек адынын чогаадылгазы. Синтаксистиг арга.	Дефистеп бижиир 10 демдек аттары	14.03.	
75	Демдек адынын бөлүктери. Шынарынын демдек аттары.	Мергежилге 311	15.03.	
76	Шынарынын демдек ады, ооң чадалары. Өйүндө чада. Кошкадыр чада.	Чадаларга өскерттир: узун, калбак, шиш, борбак	16.03.	
77	Шынарынын демдек ады. Күштелдирер чада.	Чадаларга өскерттир: оожум, кызыл, көк, кара	21.03.	
78	Хамаарылганын демдек ады.	Мергежилге 320	22.03.	
79	Демдек адынын морфологтуг сайгарылгазы. Демдек адынга катаптаашкын.	Морф сайгарылга: часкы, соок.	23.03.	
80	Диктант		04.04	
81	Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы. Чурук-биле ажыл «Тоолдарда ады кирген ыдыктыг Сүт-Хөл»	Чогаадыгны доозар	05.04.	

82	Сан ады. Сан адынын утказы.	Тыва хемчээлдерни бижиир	06.04.	
83	Сан адынын тургузуу.	Таблицаны долдурар	11.04	
84	Сан адынын бөлүктери.	Домактар чогаадыр: 2/3; 4,7	12.04.	
85	Сан адынын синтаксистиг хүлээлгези.	Сайгарылга-тайылбырлыг диктант «Кызылдын школазы» арын 220	13.04.	
86	Сан адынын нарын сөстөр болгаш быжыг сөс каттыжышкыннары тургузарынга киржилгези.	Мергежилге 348	18.04	
87	Сан адын чугаага ажыглаары.	Чурук-биле ажыл, арын 223	19.04.	
88	Араб болгаш рим чурагайлар-биле айыткан сан аттарын шын бижиири	Мергежилге 354	20.04.	
89	Тыва дылда хемчег илередир чамдык сөстөрнин ажыглалы.	Дыннадыг «Тыва хемчеглер»	25.04	
90	Сан адынын морфологтук сайгарылгазы.	Морфсайгарылга: дөрт-беш, алдалаан	26.04	
91	Сан адынга катаптаашкын.	Морфсайгарылга: чүс бир, сески	27.04.	
92	Диктант	Морфсайгарылга: алды-алды, тоску	02.05	
93	5 класстын чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын. Диалог. Монолог.	Көрүп бижиир диктант, арын 233	03.05	
94	Фонетика. Орфоэпия.	Фонсайгарылга: берге, чаа.	04.05	
95	Сөс тургузуу.	Мергежилге 366	09.05	
96	Лексикология.	Лексиктиг сайгарылга: алдын, кулун.	10.05	
97	Фразеология.	Фразеологизмни чуруур: иштинде диштиг	11.05	
98	Морфология. Чүве ады.	Тайылбырлыг эдертиг, арын 241	16.05	
99	Демдек ады.	Морфсайгарылга: чааш, дүрген	17.05	
100	Сан ады.	Морфсайгарылга: чеди-сес, чээрби дөрт.	18.05	
101	Диктант.	Домактарны сайгарар.	23.05	
102	Чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаар		24.05	